

Микола Дмитрович Галів,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри історії України,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
бул. І. Франка, 24, м. Дрогобич, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ РЕФЛЕКСІЇ МИКОЛИ МАККАВЕЙСЬКОГО В ЙОГО ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ НАРАТИВІ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті проаналізовано зміст наукових праць відомого українського вченого, педагога, історика Миколи Маккавейського (1864 – 1919). Показано, що у дослідженнях, присвячених історії педагогічної думки, він висловлював власні педагогічні рефлексії щодо методологічних засад педагогіки, чинників формування особистості, мети, змісту, методів виховання та навчання. Встановлено, що ці рефлексії принагідні, вмонтовані в текст не системно, а як відгук на ті чи ті твердження відомих педагогів минулого або історичні обставини розвитку освіти і виховання у давніх народів, які становили об'єкт дослідницької уваги вченого.

Ключові слова: епістемологічні засади, педагогічні рефлексії, історико-педагогічний наратив, Микола Маккавейський.

Дослідження епістемологічних засад історико-педагогічного наративу передбачало, зокрема, й з'ясування впливу професійних (педагогічних) знань на висновки вченого-історика педагогіки щодо аналізованого ним предмета. Педагогічна рефлексія, яка виказує власне педагогічні погляди дослідника, є одним із суттєвих складників позаджерельного знання авторів історико-педагогічних праць. У наративах деяких науковців – дослідників історії освіти та педагогічної думки – їхні педагогічні погляди виступають більш виразно, що й дає змогу чітко їх простежити. Серед таких учених є професор Київської духовної академії Микола Корнильович Маккавейський (1864 – 1919), який, написавши чимало ґрунтовних історико-педагогічних праць, збагатив їх і власними рефлексіями педагогічного характеру.

Особистість, педагогічні, філософські погляди М. Маккавейського були предметом дослідження Н. Гулана, С. Кузьминої, А. Розсохи та О. Хмельницької, О. Черкасова, Т. Тхоржевської та ін. Зокрема, С. Кузьміна вказала на православні і слов'янофільські інтенції у працях М. Маккавейського. О. Черкасов виокремив характерні для київського професора особливості створення історико-педагогічних праць, зокрема відмову від модернізації, під якою розумів прагнення вченого не пристосовувати ідеї педагогіки минулого до сучасної йому реальності. О. Хмельницька відзначила у працях професора Київської духовної академії нерозривний зв'язок між педагогікою та історією педагогіки, дотримання принципу історизму, глибоку аналітичність, неупередженість. Майже всі названі вище дослідники характеризували й педагогічні погляди М. Маккавейського, проте не робили спроби розглянути вплив педагогічних знань ученого на конструювання ним історико-педагогічного наративу.

Мета статті – на основі аналізу історико-педагогічних праць М. Маккавейського

експлікувати й систематизувати авторські педагогічні рефлексії.

Педагогічні рефлексії М. Маккавейського здебільшого зосереджувалися навколо таких питань: засади педагогічної науки, цілі освіти (навчання і виховання), чинники освіти, зміст освіти у різних вікових групах дітей, методи навчання і виховання.

Як історик педагогіки, М. Маккавейський, звісно, не міг оминати увагою питання про появу педагогічної теорії-науки. Необхідно відзначити, що вчений педагогічну теорію розумів винятково крізь принцип історизму. До нашого часу дійшла програма з курсу педагогіки, яку вчений склав для студентів Київської духовної академії у 1902 – 1903 рр. Згідно з нею, переважна більшість тем присвячені власне історичній проблематиці. Програма починається з визначення поняття «педагогіка», а відтак, включає теми про виховання у давніх греків, римлян, євреїв, про значення християнства для педагогіки, освіти і виховання в добу Середньовіччя, зупиняється на поглядах Ф. Бекона, В. Ратке, Я. Коменського, «суб'єктивному напрямі» (ідеях Дж. Лока, Ж.-Ж. Русо та ін.), переходить до ідей Й. Песталоцці, Ф. Фребеля, Й. Гербарта, виокремлює «головні напрями» педагогіки у другій половині XIX ст. (при цьому йдеться про М. Пирогова, К. Ушинського, Л. Толстого). Завершальними темами курсу педагогіки М. Маккавейського є «теорія виховання», «чинники виховання», «моральне виховання», «засоби виховання», а також педагогічні погляди відомого на той час англійського філософа Г. Спенсера [1, арк. 1 – 3зв]. Тож для М. Маккавейського вся педагогіка – це розвиток педагогічної ідеї та практики від найдавніших днів до сучасних йому днів.

Основу педагогічної теорії (науки) М. Маккавейський уважав етику і психологію. У статті про педагогічні погляди Л. Толстого (1902) він зазначав, що будівля педагогіки стоїть на цих «двох стовпах» [7, с. 7]. Для нього будь-які педагогічні теорії, що не опираються на наукову

постановку питань етики і психології, були не науковими. Щоправда, методологічна роль цих наук визначалась ученим неоднаково, бо першість у постановці педагогічних цілей, завдань та ідей відводилася етиці, а психологія мала відігравати інструментальну функцію – знаходити шляхи доведення необхідності або непотрібності тих чи тих тверджень етики. «Натомість те, що ставить етика, те виправдати повинна психологія» [10, с. 18], – резюмував М. Маккавейський.

Визначаючи методологічні засади педагогічної науки, вчений привніс до них й певний утилітарний напрям. Він полягав у трактуванні педагогічного знання як наукового ще й з позицій корисності для педагогічних теорії та практики: ідеї педагога-дослідника, на думку Миколи Корнильовича, мають дати «щось» педагогічній теорії або практиці. Так, у цій самій статті про педагогічні ідеї Л. Толстого, М. Маккавейський зауважив, що «педагогія» російського письменника не може претендувати на повноту і ґрунтовність, бо у своїх висновках не дає того, що б можна було «внести в педагогічну теорію і перенести на практику». Тому, за категоричним висновком київського професора, ця педагогіка безплідна [7, с. 61].

Визначальне завдання педагогічної теорії вчений убачав у *формулюванні цілей освіти*. При цьому він спирався на засади християнської етики і релігії. Уже в одній зі своїх перших історико-педагогічних праць про відомого німецького педагога кінця XVI – першої половини XVII ст. В. Ратке (1893) дослідник чітко декларує власні погляди на цілі виховання. «Для кожного педагога, – наголошував київський професор, – розвиток у вихованця релігійного начала повинно бути справою першої ваги: тут знаходять завершення і об'єднання для себе всі інші сторони душевного життя людини; без цього неможливо було б те гармонійне поєднання і спрямування духовних сил вихованця, до якого зводиться все завдання виховання. Щоправда, ідеї істини, добра і краси, притаманні людському духові, слугують правильним світочем для вихователя у процесі розвитку кожної із трьох духовних сил у вихованцеві – розумової, моральної та естетичної; але для гармонійного поєднання цих сил вихователь потребує одне об'єднувальне начало. Таким і слугує, закладене також у самій природі людського духу, начало релігійне. Звідси витікає з необхідністю, що *релігійний елемент повинен займати найбільш високе, центральне становище у справі виховання*» (курсив наш. – М. Г.) [4, с. 417].

Такі самі думки він відстоював і в наступних історико-педагогічних наративах. Зокрема, у праці про педагогічні ідеї К. Ушинського (1896), дошукуючись висунутого видатним педагогом морального (виховного) ідеалу, М. Маккавейський знаходить його власне у християнському вченні [5, с. 34 – 35]. Безумовно, підтримуючи такі погляди К. Ушинського, професор однозначно наголосив: «Таким чином, істинна педагогіка обов'язково повинна створюватися на засадах християнства: в них вона знаходить свою першу і цілком надійну

основу. Та й іншою тепер ми не можемо і уявити собі ніяку теорію виховання» [5, с. 36].

Звісно, вчений розумів усезагальність такого виховного ідеалу й потребу його конкретизації щодо національного та соціально-історичного контексту. Зважаючи на перший, М. Маккавейський вів мову про «національно-християнську» основу виховання [10, с. 43] і доводив потребу покласти в основу цілей і завдань педагогічної дії православне християнство. На його думку, коли будь-яка «істинна педагогіка» повинна бути обов'язково християнською, то російська педагогіка – православною [10, с. 42]. Зрештою, прийнявши російську національно-політичну ідентичність, він писав про завдання виховати «християнина російського» [10, с. 35]. Беручи до уваги другий, соціально-історичний контекст, вчений цілковито погоджувався з думкою К. Ушинського щодо необхідності виховання в людині такого характеру, який би протистояв напору всіх випадковостей життя, рятував людину від їх шкідливого впливу [5, с. 34].

В історико-педагогічних працях М. Маккавейського знаходимо певні думки вченого з приводу *найважливіших чинників* формування особистості дітей: сім'ї, школи, церкви. Звісно, ці рефлексії принагідні, вмонтовані в текст не системно, а як відгук на ті чи ті твердження відомих педагогів минулого або історичні обставини розвитку освіти і виховання у давніх народів, які становили об'єкт дослідницької уваги професора.

Про значення сім'ї у формуванні людини вчений зауважив у двох працях: про педагогічні ідеї К. Ушинського (1896) та педагогічні погляди отців церкви (1897). В першій з них дослідник, наводячи біографічні відомості, стверджував, що в дитячі роки в К. Ушинського «було все, що потрібно, для першого пробудження і правильного розвитку кращих сил людської природи» [5, с. 2] і серед цих сил називав «розумного, освіченого, доброго і кришталево-чесного батька» та матір – лагідну, люблячу, яка присвятила всі свої сили вихованню сина. Відзначив він і статки сім'ї Ушинських. Чесноти батьків та матеріальна забезпеченість родини М. Маккавейський, вочевидь, уважав обставинами, що сприяють відповідному вихованню дітей.

Дошукуючись педагогічних ідей в патристиці, М. Маккавейський обґрунтовував значення сім'ї у вихованні дитини із психологічних позицій. Він цитував св. Івана Золотоуста, який писав про потребу виховувати дітей з «ніжного віку», бо на цьому етапі душа дитина засвоює все як «печатка на віск», а тому треба із самого початку відхиляти дітей від гріха, перетворити навичку ніби в «природу». До цих тверджень професор долучив слова св. Августина (про пороки дитинства, які переходять до іншого віку) та св. Василя Великого (про необхідність змалку спонукати дитину до всяких вправлянь у добрих справах, доки її душа здатна до освіти, «є ніжною і подібно до воску поступливою»). Відтак, дійшов висновку, що кожен вихователь, який бажає досягнути своєї високої мети, повинен приступати до справи доволі рано, в

маленькому віці вихованця. «Звідси слідує, що першим, природним і зручним місцем виховання повинна слугувати рідна сім'я, а *першими вихователями* повинні бути батьки дитини» (курсив М. Маккавейського. – М. Г.) [6, с. 14].

Аналізуючи педагогічні погляди Г. Спенсера, М. Маккавейський зупиняється на міркуваннях англійського філософа щодо відсутності належної підготовки батьків до виховання своїх дітей [9, с. 613–616]. Учений цілковито погоджується з тим, що невідповідність матері до виховання руйнує характер дитини, а також із тим, що вищою точкою освіти і виховання чоловіків та жінок має бути теорія і практика виховання дітей. Останні слова він особливо зацентрував, і навіть зауважив, що «з особливим інтересом і вдячністю» наводить цю «дорогоцінну думку знаменитого англійського філософа, так живо і гаряче ним висловлену» [9, с. 616]. Це питання настільки захопило М. Маккавейського, що він ухилився від предмета дослідження і вдався до розлогіх міркувань про те, що зроблено в Російській імперії з приводу цього питання [9, с. 616–619].

Значну роль у справі виховання особистості вчений відводив церкві та душпастирям. Розуміння церкви як чинника формування особистості закономірно впливало із світоглядно-християнських засад ученого, його праці у навчальному закладі, що належав «церковному відомству» (Синоду РПЦ), а також консервативних ідей про першорядну роль і виняткове значення релігії в житті суспільства. Знову ж у праці про педагогічний складник патристики, М. Маккавейський, немов, звертається до сучасних йому священиків, закликає їх займатися педагогічною діяльністю і при цьому орієнтуватися на настанови отців і вчителів Церкви [6, 5]. У статті про ростовського митрополита Дмитрія (Туптала) професор особливо виділяє заклик видатного церковно-релігійного діяча до священиків бути розумними, пізнавати і вчитись, і навчати [11, с. 56–58].

Здебільшого вчений в історико-педагогічних працях висловлював свої думки з приводу школи як чинника освіти і виховання. Характеризуючи англійське шкільництво XIX ст., він виділив у ньому такі позитивні моменти: школа функціонує як цілісний організм та здійснює відповідний до своїх завдань відбір учителів [2, с. 30–31]. Відтак, різко розкритикував наявну в Росії практику брати на роботу вчителів без жодних вимог до них, а також зміст підготовки вчителів в університетах та історико-філологічних інститутах [2, 32 – 33].

У праці про педагогічні ідеї К. Ушинського, М. Маккавейський дещо приховано висловив свої погляди про загальну мету школи. Ведучи мову про Новгород-Сіверську гімназію, в якій навчався К. Ушинський, дослідник зауважив, що вона досягала однієї, заповідної для будь-якої школи мети: її вихованці навчилися головного – поважати науку, любити знання, прагнути до самоосвіти, водночас благоговіти перед питаннями релігії [5, с. 5].

Певну увагу професор присвятив *змісту освіти у школі*. В одній із перших своїх історико-педагогічних праць про педагогічні погляди В. Ратке (1893) М. Маккавейський визнав заслугою ідею цього німецького педагога про навчання народною мовою у школі й усунення домінування латини [4, с. 425]. Водночас не зовсім погоджувався із В. Ратке в тому, що Слово Боже слід ставити в основу всіх навчальних дисциплін, бо це, на думку кийського дослідника, дещо обмежить свободу розвитку знання [4, с. 416 – 417]. З іншого боку, різко виступав проти вилучення Закону Божого як навчальної дисципліни із програми школи, що було ним відзначено при аналізі англійського шкільництва XIX ст. [2, с. 24]. Характеризуючи педагогічні ідеї К. Ушинського (1896), він розкрив ставлення видатного педагога до класичних мов у середній освіті (щодо розширення вивчення рідної мови і зменшення ролі класичних мов) [5, с. 79–83]. М. Маккавейський не зовсім погоджувався з думкою про доцільність витіснення класичних мов із програми гімназій і реальних училищ й навіть навів слова самого К. Ушинського, який в одній зі статей зауважив, що наразі педагогіка не вигадала того, чим можна замінити класицизм [5, с. 84 – 85]. Тож у дискусії з приводу модернізації змісту освіти в гімназіях, яка тривала в Росії наприкінці XIX – на початку XX ст., професор педагогіки Київської духовної академії став на бік традиціоналістів, а не модерністів.

Попри загальну негативну оцінку змісту освіти англійської школи XIX ст., учений відзначав й позитивне явище – розподіл навчального курсу на два періоди: загальний і спеціальний, де учневі давалася можливість вибрати найбільш відповідний його природним інтересам і здібностям відділ. М. Маккавейський шкодував, що в сучасній йому гімназійній освіті Російської імперії усі предмети вважаються необхідними для кожного учня і немає індивідуалізації, а тому учня, котрий виявляє блискучі здібності з однієї групи предметів, виганяють зі школи, якщо він є неуспішним в іншій групі [2, с. 29].

В історико-педагогічних працях М. Маккавейського помічаємо і кілька рефлексій автора щодо *засобів і методів навчання*. Зокрема, він дорікав російському педагогу XVIII ст. І. Бецькому за те, що той цілковито не розглядав тих шляхів і способів, яким збирався реалізувати принцип навчати без примусу, легко, з приємністю для учнів, відповідно до їхніх природних нахилів, «методом живим, реальним, а не сухим, шкільним, теоретичним». Ніяких ілюстрацій, методики, хоча б посилань на корисні посібники, власних вказівок І. Бецький щодо цього не подав, полишивши все на вдало вибраних учителів і начальників [8, с. 41–42].

У дослідженні про дидактичні нововведення В. Ратке, М. Маккавейський критично поставився до пропозиції німецького педагога вивчати книги древніх авторів (зادля вивчення латинської або грецької мов) по три рази: вперше читає лише вчитель, потім учитель з учнями, потім самі учні, крім того, перший раз книгу читають, щоб вивчити

правила загальної граматики, вдруге – з'ясовують особливості латинської етимології, втретє – синтаксису. Учений побачив «непедагогічність» такого методу, але визнав, що й таким шляхом можна досягнути добрих результатів, бо учень матиме певне розуміння мови того чи того древнього автора [4, с. 421–422]. У цій самій праці М. Маккавейський заманіфестував і свою прихильність до принципу послідовності і наступності в навчанні: «Не можна не погодитися з розумністю цієї вимоги, в основі якої лежить те загальноприйняте в педагогії положення, що в справі навчання, та й у вихованні загалом, слід переходити до нового шляхом старого, невідоме намагатися зв'язати з уже засвоєним» [4, с. 422]. Учений актуалізував й інші ідеї В. Ратке (природовідповідне навчання, індуктивний метод навчання, часте повторення, обмеження розмірів домашніх завдань), що також виказує на його дидактичні уподобання.

Проблематиці *виховання* вчений відводив чимало уваги у своїх історико-педагогічних працях. Він неодноразово підкреслював значення виховання для суспільства. «Виховання – це одна із тих могутніх сил, які здатні рухати в певному напрямі життя суспільства і цілої держави» [10, с. 1], – писав він у 1895 р. Розкриваючи «велику благодійну силу» виховної справи для суспільства, професор наголошував на необхідності скерувати її «правильним, дійсно добрим шляхом», чітко визначивши його завдання і мету, встановивши «добрі засади всієї своєї педагогічної діяльності» [5, с. 34]. Звісно, для того, щоб виховання йшло «добрим шляхом», учений пропонував «обіперти його на християнські і національні засади».

Може скластися враження, що професор відводив вихованню первинну роль порівняно з навчанням. Насправді це не зовсім так. У 1899 р. учений, характеризуючи англійську школу XIX ст., позитивно відгукувався про «повне об'єднання і злиття навчального та виховного елементів», через поєднання функцій учителя і вихователя в одній особі [2, с. 27]. У статті про педагогічні погляди І. Бецького, М. Маккавейський висловив своє незадоволення тим, що російський педагог, услід за Дж. Локом, надав другорядне значення навчанню [8, с. 38–39]. Тож вчений виходив з необхідності поєднання цих сфер педагогічної дії, хоча й надавав вихованню виняткового значення з огляду на його вплив на формування моральних засад особистості і людського суспільства.

Серед визначальних засобів виховання М. Маккавейський уважав відповідне *виховне середовище*. Щоправда, у його історико-педагогічних працях не простежуються погляди вченого на оптимальні складники цього чинника. Лише у праці про педагогічні погляди І. Бецького, вчений розкритикував ідею цього мислителя створити ідеальне виховне середовище у закритих від світу навчально-виховних закладах. На його думку, така «педагогія», що ставила завданням привести вихованців до добродетності, впливаючи на них «прямым шляхом живих наочних прикладів»,

надто вже багато покладала на несвідоме, інтуїтивне сприйняття дитячою душею цих впливів. Надії створити таке середовище М. Маккавейський уважав помилковими, безпідставними, оскільки позитивні приклади можуть вплинути на формування у дітей лише певних навичок, а не твердих моральних переконань [8, с. 46 – 47]. Власне критикою вчений й обмежився, водночас бачимо, що він розумів виховне середовище не ізольованим від світу, а таким, що давало б дитині можливість не лише засвоювати, але й випробовувати та вправляти моральні переконання.

Звісно, М. Маккавейський не оминув увагою й *методів виховання*, щоправда рефлексував лише з приводу трьох із них: прикладу, покарання і нагороди. Щодо застосування методу покарання (особливо фізичних покарань), то М. Маккавейський висловлювався непослідовно, це можна пояснити певною зміною поглядів на цей виховний механізм. Так, у 1893 р., аналізуючи погляди В. Ратке, вчений не засудив погляди цього педагога на фізичні покарання. Лише розкритикував його за те, що він запропонував доручити виконання тілесних покарань не вчителю, а окремим людям – «схолархам» і «коректорам». М. Маккавейський уважав це грубою педагогічною помилкою, бо «...при такому порядку покарань його чуттєвий і моральний чинники цілковито відділяються один від одного, завдяки чому не може бути досягнута і морально-виправна ціль покарання. Крім того, тілесне покарання, виконане не тим, хто його накладає, а особою, яка не має відношення до цього випадку і притому є підпорядкованою, повинно викликати в душі вихованця почуття безчестя, глибоко ображаючи його моральну гідність» [4, с. 428 – 429]. Як бачимо, учений тут не виступав проти фізичних покарань, впевнено стверджує про їх морально-виправну мету.

У 1901 р., у ґрунтовній праці про виховання у давніх євреїв, М. Маккавейський виправдовує необхідність покарань, зокрема тілесних, негативними схильностями дітей [3, с. 140]. Проте вже у 1904 р. у статті про педагогічні «мрії» Катерини II та І. Бецького, висвітлюючи погляди останнього на такі методи виховання, як покарання і нагороди, М. Маккавейський не втримується від ремарки і називає тілесні покарання «варварським засобом», застосування яких привело б до важких наслідків у всіх відношеннях [8, с. 32]. Вочевидь, за десятиліття відбулася певна еволюція у ставленні київського педагога до методу покарань (фізичних) – від обґрунтування необхідності і схвалення до цілковитого засудження.

Як прихильник традиційної, навіть консервативної педагогіки, учений підносить необхідність такого засобу виховання як твердий батьківський (а відтак, і вчительський) авторитет. У вже згадуваній статті про давньоєврейське виховання він зауважив: «Тут (у давньоєврейській сім'ї. – М. Г.) є одна тверда правляча рука, надійне джерело *авторитету*, закону, сили і влади для всієї сім'ї: умова для правильної постановки виховання необхідна, тому що, де немає його, там – хитання і

коливання, за яких твердість, єдність спрямування, цілісність усієї виховної справи неможливі» (курсив наш. – М. Г.) [3, с. 277]. Тож авторитет вихователя у розумінні М. Маккавейського є необхідною умовою для «правильної постановки» виховання.

Отже, в дослідженнях, присвячених історії педагогічної думки, М. Маккавейський не цурався розлогих коментарів щодо актуальності, відповідності, обґрунтованості певних педагогічних ідей. Останні цілковито відбивають погляди автора на засади педагогічної науки, цілі освіти (навчання і

виховання), чинники освіти, зміст освіти в різних вікових групах дітей та рівнях школи, методах навчання і виховання, значення підготовки учителя для успіху навчально-виховної справи. Отже, праці М. Маккавейського є ілюстрацією вагомого впливу на історико-педагогічний нарратив саме педагогічних поглядів автора, котрі становлять значний сегмент позаджерельного знання. Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні інших складників позаджерельного знання в історико-педагогічному нарративі М. Маккавейського.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інститут рукопису Наукової бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Ф. 160. – Спр. 1693. Маккавейський Н. К. Педагогіка. Конспекти и программа. 1902 – 1903 гг. – 13 арк.
2. Маккавейський Н. Английская школа. По поводу издания К. П. Победоносцева: «Новая школа. М, 1898» / Н. Маккавейський. – К.: Тип. Имп. Ун-та св. Владимира, 1899. – 33 с.
3. Маккавейський Н. Виспитание у ветхозаветных евреев / Н. Маккавейський // Труды Киевской духовной академии. – 1901. – № 5. – С. 117 – 142; № 11. – С. 269 – 305.
4. Маккавейський Н. Вольфганг Ратке, как реформатор дидактики / Н. Маккавейський // Труды Киевской духовной академии. – 1893. – № 11. – С. 405 – 432.
5. Маккавейський Н. К. Д. Ушинский и его педагогические идеи / Н. Маккавейський. – К.: Тип. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1896. – 98 с.
6. Маккавейський Н. Педагогіка древних отцев и учителей церкви. Несколько мыслей о воспитании из древне-отеческих творений / Н. Маккавейський. – К.: Тип. П. Барского, 1897. – 81 с.
7. Маккавейський Н. Педагогические воззрения Л. Н. Толстого. Чтение, предложенное в собрании Киевского религиозно-просветительного Общества 17 марта 1902 года / Н. Маккавейський. – К.: Тип. И.Н. Горбунова, 1902. – 63 с.
8. Маккавейський Н. Педагогические мечты Екатерины Великой и Бецкаго. Из истории воспитания в России / Н. Маккавейський. – К.: Тип. И.И. Горбунова, 1904. – 49 с.
9. Маккавейський Н. Проблема воспитания по Спенсеру / Н. Маккавейський // Труды Киевской духовной академии. – 1906. – Кн. 8-9 (август-сентябрь). – С. 610 – 640.
10. Маккавейський Н. Религия и народность, как основы воспитания. Речь, произнесенная на торжественном акте Киевской духовной Академии 26 сентября 1895 года / Н. Маккавейський. – К.: Тип. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1895. – 45 с.
11. Маккавейський Н. Святой Димитрий, митрополит Ростовский, как пастырь и пасторолог / Н. Маккавейський // Труды Киевской Духовной Академии. – 1910. – № 1. – С. 22 – 64.

Николай Дмитриевич Галив,

*кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры истории Украины,*

*Дрогобычский государственный педагогический университета имени Ивана Франко,
ул. И. Франко, 24, г. Дрогобыч, Украина*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ РЕФЛЕКСИИ НИКОЛАЯ МАККАВЕЙСКОГО В ЕГО ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАРРАТИВЕ (КОНЕЦ XIX - НАЧАЛО XX ВВ.)

В статье анализируется содержание научных трудов известного украинского ученого, педагога, историка Николая Маккавейского (1864 – 1919). Актуальность статьи связана с все возрастающим вниманием современных ученых к изучению теоретико-методологических, эпистемологических основ научного нарратива. Ученые доказали, что существенное влияние на историко-педагогическое повествование автора имеет внеисточниковое знание. Важнейшим компонентом внеисточникового знания являются педагогические взгляды автора нарратива.

Николай Маккавейский был доцентом, а затем профессором педагогики Киевской духовной академии в конце XIX – начале XX в. За это время он написал около двух десятков историко-педагогических работ. Объектом его внимания были основы воспитания у древних народов (в частности древних евреев), педагогические идеи патристики, взгляды В. Ратке, Дж. Локка, Я. А. Коменского, И. Бецкого, К. Ушинского, Л. Толстого, Г. Спенсера и др.

Показано, что в исследованиях, посвященных истории педагогической мысли, он выражал собственные педагогические рефлексии относительно методологических основ педагогики, факторов формирования личности, цели, содержания, методов воспитания и обучения. Установлено, что эти рефлексии были встроены в текст не системно, а как отклик на те или иные утверждения известных педагогов прошлого или исторические

обстоятельства развития образования и воспитания у древних народов, которые представляли объект исследовательского внимания ученого.

Выявлено, что определяющее задание педагогической теории ученых видел в формулировке целей образования. При этом он опирался на принципы христианской этики и религии, и отстаивал идеал нравственной личности как цель воспитания. Среди факторов формирования личности он главную роль отводил семье, школе, церкви. Понимание М. Маккавейские церкви как фактора формирования личности закономерно вытекало из христианских ценностей ученого, его работы в богословском учебном заведении, наличия у него консервативных идей об исключительном значении религии в жизни общества.

Доказано, что М. Маккавейский выступал за изучение Закона Божьего как учебной дисциплины в школах разного уровня, а также за сохранение классических языков в учебном плане гимназий. Среди определяющих средств воспитания профессор считал соответствующую воспитательную среду. Но в его историко-педагогических трудах отсутствуют взгляды ученого на оптимальные составные части этого фактора.

Перспектива дальнейших исследований заключается в изучении других составляющих внеисточникового знания в историко-педагогическом нарративе М. Маккавейского.

Ключевые слова: эпистемологические начала, педагогические рефлексии, историко-педагогический нарратив, Николай Маккавейский.

Mykola Haliv,

Ph. D. (Pedagogy),

Associate Professor at the History of Ukraine Department,

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,

24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine

MYKOLA MAKKAWEYSKY'S PEDAGOGICAL REFLECTION IN HIS HISTORICAL AND PEDAGOGICAL NARRATIVE (THE END OF THE XIX AND THE BEGINNING OF THE XX CENTURY)

The content of the scientific works of the famous Ukrainian scientist, teacher, historian Mykola Makkaveysky (1864 – 1919) is analyzed in this article.

The urgency of the article is stipulated by the increasing attention of modern scientists to the study of theoretical and methodological, epistemological principles of the scientific narrative. Scientists prove that significant influence on the author's historical and pedagogical narrative has out-sourced knowledge. An essential component of out-sourced knowledge is the pedagogical views of the author of the narrative.

Mykola Makkaveysky was an assistant professor and then a professor of Pedagogy at Kiev Theological Academy in the late nineteenth and early twentieth centuries. During that time he wrote almost two dozen historical and pedagogical works. The education principles of ancient people (in particular, the ancient Jews), the pedagogical ideas of patristics, the views of V. Ratchet, J. Lock, Ya. A. Comenius, I. Bezsky, K. Ushinsky, L. Tolstoy, G. Spencer were the object of his attention.

It is shown that in studies devoted to the history of pedagogical thought he expressed his own pedagogical reflections on the aspects, as follows: methodological foundations of Pedagogy (principles of Ethics, Psychology, orientation of pedagogical knowledge in benefit of pedagogical theory and practice), factors of personality formation (family, Church, school), purpose, content, methods of education, teachers' training, etc.

It is established that these reflections were embedded in the text unsystematically, but as a response to certain statements of famous teachers of the past or due to historical circumstances of the development of education and ancient people's education who were object of scientific attention of scientist.

It was found out that, according to the viewpoints of scientists, the defining task of pedagogical theory was seen in the formulation of educational goals. When doing so, he relied on the principles of Christian ethics and religion and defended the goal of educating a moral person. Among the factors of personality formation, he assigned the main role to families, schools, and the church.

M. Makkaveysky's understanding of the Church as a factor in the formation of personality naturally follows from the following aspects: the Christian values of the scientist; his work at the theological school; his conservative ideas about the exceptional significance of religion in the life of society.

It was investigated that M. Makkaveysky advocated the study of the Law of God as a discipline in schools of various levels, as well as the preservation of classical languages in the curriculum of gymnasiums. Among the defining means of education, the professor considered appropriate educational environment. However, the scientist's views on the optimal components of this factor can not be traced in his historical and pedagogical texts.

The prospect of further research is seen in the study of other components of non-original knowledge within M. Makkaveysky's historical and pedagogical narratives.

Key words: epistemological principles, pedagogical reflections, historical and pedagogical narratives, Nikolai Makkaevsky.

Подано до редакції: 1.12.2017 р.

Рекомендовано до друку: 14.12.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Бозуш